

került szembe, vagyis szükség volt egy újfajta legitimációra, amelyet a kereszténység (→római kereszténység) nyújthatott, ám ezt kizárólag külső segítséggel lehetett érvényesíteni. A Német-római Császársággal kötött dinasztikus kapcsolat (István és Gizella házassága) adta meg az új legitimáció erőfedezetét, és Koppány legyőzése révén (997) sikerét. A dinasztikus kapcsolat záloga azonban a hivatalosan keresztény magyar állam megeremlése volt. Ennek tette eleget István, aki 1000-ban nagyfejedelemségét királyságra váltotta, mégpedig úgy, hogy a Magyar Királyság külső hatalomtól független országgként, vagyis államként tagozódott az európai monarchiák körébe.

A Szt. István-i keresztény államalapítást egyfelől új ideológia és új intézményrendszer, másfelől viszont a megtagadva vállalt hagyomány jellemezte. A latin nyelvű írásbeliség, az egyházszervezet, a központi akaratot helyi szinten képviselő területi alapú világi →közigazgatás (vármegyerendszer) mind újdonságként jelentkezett a magyarság állami életében. Ennek elvi alapját Szt. István fiához intézett →*Intelmei* foglalták össze az első magyar államelméleti mű formájába. A külföldiek szemében szokatlanul erős királyi hatalom és tekintély ugyanakkor egy sztyeppe-i monarchia megtagadva vállalt öröksége volt. A keresztény Magyar Királyságban éppen az uralkodói hatalom akadályozta meg a társadalom kormányzati szétszabdálását, nem alakult ki hűbériség, hanem az állam érvényesült.

A Magyar Királyság kormányzati-gazdasági jellemzőit tekintve patrimonális királyság volt; uralmának ideológiai tartalma szerint karizmatikus királyságnak nevezendő. E két fogalom mindazonáltal nemcsak az uralom különböző vetületeit jeleníti meg, s ilyenformán egymással nem csereszabatos, hanem eltérő ideig jellemezte az Árpádok királyságát. A patrimonális jelleg a 13. sz. elejéig állt fenn, míg a karizmatikus uralmi vonás 1301-ig érvényesült. Ha egyetlen jelzővel kívánjuk a korai államiságot megragadni, akkor mégsem e kettő közül kell választanunk,

hanem azt az egyedül kényszerülünk megkeresni és megnevezni, amely a legmélyebb lényegét fejezi ki. Egyetlen kifejezés felel meg e kívánalomnak, ez pedig a dinasztikus állam. Ennek III. Andrásig tartó érvénye azonban nem Szt. Istvántól, hanem Álmóstól vette kezdetét. Az etelközi, majd Kárpát-medencei Magyar Nagyfejedelemséget és az értelemszerűen szintén Kárpát-medencei Magyar Királyságot a dinasztikus elv köti össze mintegy 450 éven keresztül. Mindezeknél fogva a ~ lényege egyetlen kifejezésbe sűrítendő, ez pedig a dinasztikus állam.

Irod.: SZALAY László, *Magyarország története*, I, Lipcse, 1852; SZABÓ Károly, *Bíborban született Konstantin császár munkái magyar történeti szempontból ismertetve*, Magyar Akadémiai Értesítő, 1(1860); HÓMAN Bálint, *Az első állami egyenes adó. Adalék az európai adótörténethez*, TSz, 1(1912); SZEKFI Gyula, *A magyar állam életrajza*, Bp., 1917; VÁCZY Péter, *A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon*, Minerva, 10(1932); HÓMAN Bálint, *Magyar történet*, I, Bp., 1935; DEÉR József, *Pogány magyarság – keresztény magyarság*, Bp., 1938; MORAVCSIK Gyula, *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*, Bp., 1988; KRISTÓ Gyula, *A magyar állam megszületése*, Szeged, 1995; RÉVÉSZ László, *Emlékezetek utatok kezdetére... Régészeti kalandozások a magyar honfoglalás és államalapítás korában*, Bp., 1999; *Szent István és az államalapítás*, szerk. VESZPRÉMY László, Bp., 2002; WOLF Mária, *Adatok a X. századi magyarság gazdálkodásához és életmódjához*, in „Fons, skepsis, lex”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*, szerk. ALMÁSI Tibor, RÉVÉSZ Éva, SZABADOS György, Szeged, 2010; SZABADOS György, *Az államfogalom középkori létjogosultságáról*, in *Középkortörténeti tanulmányok*, 6, szerk. G. TÓTH Péter, SZABÓ Pál., Szeged, 2010; MAKK Ferenc, *Megjegyzések a Szent István-i államalapítás történetéhez*, Aetas, 26(2011), 1. sz.

Szabados György

Kölcsey Hymnusának „pretextusai” Esterházy (I.) Pál leveleiben

Kölcsey legtöbbet énekelt versében a magyar nép olyannyira véresós-zuhataros századainak magyar–magyar-ellenes

harcairól írt rémlátásai igazolódnak → Esterházy (I.) Pál realista levélbeszámolóí révén. 1641. dec. 25-én, karácsonykor kelt két levelében pl. arról tudósítja Várday Kata fiát, a szabolcsi főispánt, királyi főajtónállót, Nyáry Istvánt, hogy a török Musztafa bég vezetésével Esztergomba érkezett, erre a vármegye katonái elszöktek, a végházak pedig közben pusztulnak. A katonák az urak jobbágyaitól a pénzt elrabolják, még az ónodi kapitány is támogatja a latrokat, akik emiatt szabadon hajtják el a sok jámbor marháit. Egyikben: „...az gonoszság szintén eláradt az katonák között, s lehet, hogy azért is súlyosítja Isten nemzetünkön szent kezeit, hogy könnyen szenvedjük.” Másikban: „Az mezőkön, sokadalmas utakon számtalan tolvajságot cselekesznek, nem tudom, ha egyet is büntet-é meg kapitán uram [...] Édes sógor uram, fölötte igen eláradt az gonoszság az embereken, egyannyira, hogy sem utokban, sem honnyokban nem bátorságosak az emberek [...] oda kegyelmetek felé Gesztel [Gesztely, Zemplén vm.] szintén latrok barlangjává lőn [...] Az jó Isten adjon jobb állapotokat.” (MOL, Mf 4560; Zichy cs. lt., P 707, Missiles, 07614, 07615)

Irod.: KÖLCSEY Ferenc *Minden munkái. Versek és versfordítások*, krit. kiad., s. a. rend. SZABÓ G. Zoltán, Bp., 2001, 96. sz.

Jankovics József

Kölesy Vince Károly (Kölessi; 1788–Pécs, 1847. febr. 8.)

Földrajzi, természettudományi és mezőgazdasági szakíró, barlangkutató, életrajzíró. Tisztartó, a Pesti Magyar Gazdasági Egyesület tagja, a szervezet baranyai fiókegyesületének ügyvivője. 1806-ban iratkozott be a keszthelyi Georgikon gazdasági tanintézetébe. 1812-ben Pécssett tűnt fel az egyházi birtokok kancellistájaként. Amikor Richard Bright angol orvos, geológus Pécssett járt, ~ kalauzolta. Bright nagyon jó véleménnyel volt vezetőjéről. Feljegyzései szerint ~ a püspöki könyvtárt is megmutatta neki, s minthogy az alapító, →Klimó György életéről maga is folytatott kutatásokat, rendkívüli alapos-

sággal tudta bemutatni az ott található érdekes kiadványokat is. ~ 1816-ban bicsérdi ispán lett, majd 1829-ben Pécsre helyezték, és hűséges szolgálatai elismeréseképpen előbb a székesegyházi uradalom, majd 1831. jan. 1-től a káptalan számtartója lett. Miután özvegyen maradt két gyermekével, 1832-ben másodszor is megnősült. 1843-ban ért pályafutása csúcsára: a székesegyházi uradalom tisztartója, vezető gazdatisztje lett. Régi hivatalának átadása során azonban nem tudott elszámolni 8800 forinttal, s ennek haláláig tartó pereskedés lett a következménye. A per során állását nem veszítette el, de kénytelen volt földjét, házát eladni s gyermekei anyai örökségét (2000 forintot) is a tartozás fejében kifizetni. Végül kiforgatták mindenéből, jöllehet maradék vagyona már csak a könyvtára volt. 59 évesen úgy hunyt el, hogy tartozásait nem fizethette ki.

1819-ben Bicsédről indult az abaliget barlang feltárására, s a *Tudományos Gyűjtemény*ben adta közre erről készített tanulmányát. 1818-ban a pécsi székesegyház környékén feltárt római emlékkőről írt tanulmányt *Újonnan felásott római emlékkő* címmel. Bebizonyította, hogy a lelet 1674 éves, és Lucius Marcellus propraetor áldozati köve volt, aki Antonius Pius császár nevében kormányozta Alsó-Pannóniát, a kövön talált dombormű pedig arról a győztes csatáról emlékezik meg, melyet Marcellus 145-ben a gótok, a dákok és az alánok ellen vívott. A Magyar Gazdasági Egyesület folyóiratában, a *Magyar Gazdában* jelentek meg tudósításai.

Fő műve az 1815–16-ban előbb magyarul, majd 1816-ban németül is kiadott négykötetes *Nemzeti Plutarkus*. Legfontosabb műfaji mintája Pierre Blanchard németül *Neue Plutarch* címmel megjelent életrajzi lexikonja volt (Bécs, 1805; Pest, 1815). Mint maga írja, azért látott munkához, mert tapasztalatai szerint a külföldön megjelenő élettörténeti művekben magyar emberekről alig vagy egyáltalán nem történik említés, vagy ha mégis, akkor nem rajzolnak róluk pozitív képet. Mindennek két okát feltételezi. Az írók